

ПІСЛЯКРИЗОВІ ПРІОРИТЕТИ ЕКСПОРТНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Розглянуто актуальну проблему взаємного впливу структурних змін у експорті та промислового виробництві України з допомогою методу векторної авторегресії. У післякризовий період структура експорту залишається попередньою із переважанням сировинної компоненти, що відбувається внаслідок обмеження несировинного сектору. З використанням квартальних даних нами підтверджено емпірично інтуїтивно очікуваний факт, що технологічний експорт стимулює промислове виробництво, тоді як протилежними є наслідки збільшення сировинного експорту.

Рассмотрена актуальная проблема взаимного влияния структурных изменений в экспорте и промышленном производстве Украины с помощью метода векторной авторегрессии. В послекризисный период структура экспорта остается прежней с преобладанием сырьевой компоненты, и это происходит вследствие ограничения несырьевого сектора. С использованием квартальных данных нами подтверждено эмпирически интуитивно ожидаемый факт, что технологический экспорт стимулирует промышленное производство, тогда как последствия увеличения сырьевого экспорта противоположны.

The linkages between structural changes in exports and industrial production in Ukraine are investigated by the method of vector autoregression. The export structure remains steady with the predomination of primary components in the post-crisis period due to limitations of manufactured sector. Using quarterly data we confirmed empirically the intuitively expected fact that technology exports stimulates industrial production, while the opposite is the result of primary exports increasing.

Ключові слова: сировинний експорт, технологічний експорт, промислове виробництво, векторна авторегресія.

Триваюче зростання залежності української економіки від експорту сировинних товарів, що характеризуються підвищеною енергоємністю, обмежує можливості розвитку технологічних галузей і посилює вразливість до кон'юнктури світових ринків. Питання післякризового розвитку зовнішньої торгівлі України та країн, що розвиваються, залишається актуальним у вітчизняних та світових дослідженнях. З одного боку, економічна література переконує, що більша диверсифікація експорту є сприятливою для економічного зростання [2-5], а інші дослідники вважають, що країна має спеціалізуватися на експорті продукції відповідно до порівняльних переваг [1]. Незважаючи на значні теоретичні напрацювання, недостатньо розкритими залишаються питання емпіричної верифікації відповідних взаємозв'язків.

Останнім часом все більшу увагу дослідників привертають не так обсяги експорту, як його структура, оскільки країни, що розвиваються, перебувають у пастці власної структури зовнішньої торгівлі [5]. Вплив експорту на економічне зростання залежить від його технологічної компоненти; експорт сировини може бути негативним чинником, оскільки не вимагає концентрованого використання досягнень науки і технологій, а також є чутливим до цінового чинника [2]. На підставі аналізу показників 9 країн доведено стимулюючий характер експорту для країн, що розвиваються, передусім у конкурентному середовищі відкритої економіки [3], але автори наголошують важливість постійного підвищення якості товарів та ефективності виробництва. На прикладі аналізу показників експорту Китаю показано, що збільшенню експорту сприяли лібералізація зовнішньої торгівлі, залучення прямих іноземних інвестицій та індустріальна

реструктуризація, що передбачала експортну спеціалізацію в напрямі ефективнішого використання порівняльних переваг [6]. Використання ноу-хау належить до найважливіших чинників зростання експорту країн Африки [4].

Важливість збільшення експорту загалом і стимулювання технологічного експорту зокрема наголошується багатьма вітчизняними економістами і політиками як шлях до економічного зростання [10], підвищення не лише економічної, але й політичної потуги країни [9].

Підвищення конкурентоспроможності українського експорту пов'язується з цілеспрямованим оновленням основних фондів, технологій та продукції, використанням надходжень від експорту для технічного переозброєння, передусім у галузі машинобудування [8]. Водночас залишається дискусійною залежність українського експорту загалом та його технологічної компоненти від обмінного курсу [12].

У багатьох країнах із переважанням сировинного експорту траєкторія стійкого економічного зростання неодноразово порушувалася «несподіваним» погіршенням платіжного балансу внаслідок раптового зниження цін на сировину (в українському випадку — світових цін на метал) (рис. 1). Гіпертрофована залежність української економіки від світових цін на метал може стати причиною хронічної нестабільності економічного зростання, погіршення макроекономічних показників та інвестиційної депресії.

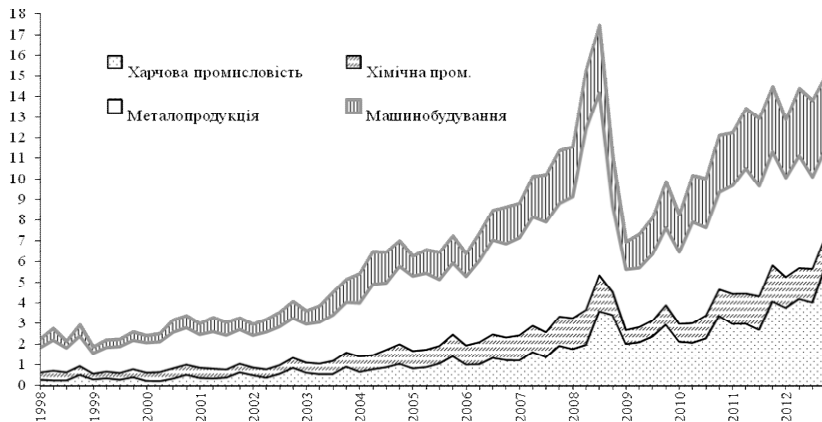

Рис. 1. Основні позиції українського експорту, млн. дол. США*

*Джерело: з [7]

Варто зауважити, що локальна стагнація на ринках металу в II півріччі 2012 р. позначилася відчутним зниженням темпів зростання ВВП і посилила негативні прогнози росту на 2013 р., що спричинене попереднім збільшенням дефіциту бюджету та експансійною монетарною політикою. При збереженні існуючої структури виробництва і зовнішньої торгівлі Україна може повторити негативний зарубіжний досвід, коли країни, що спеціалізуються у видобутку корисних копалин та виробництві сільськогосподарської продукції, починають залежати від країн з розвинутими технологіями (гіпотеза Пребіша-Зінгера). На випадок несподіваного погіршення кон'юнктури світових ринків, що притаманно

сировинному експорту, стрімке зменшення надходжень від експорту становить значну загрозу, передусім з погляду залежності економіки від технологічного імпорту.

Брак очікуваного збільшення технологічного експорту пояснюється відразу декількома причинами: 1) несприятливим макроекономічним середовищем (занижений обмінний курс гривні, дефіцит бюджету, надмірна пропозиція грошової маси), що фаворизує сировинний сектор; 2) «традиційною» географічною структурою експорту, де домінують Росія і промислові країни (якщо Росія створює попит на низькотехнологічну продукцію, то експорт в промислові країни має переважно сировинний характер); 3) брак політичної волі щодо рішучої переорієнтації на перспективні зовнішні ринки (в короткочасному плані це вимагає значних інвестицій і може позначитися зниженням прибутковості експортерів).

Проблема полягає в тому, що знецінення гривні створює порівняльні переваги на світовому ринку для експортерів сировини та одночасно стимулює підвищену (і нестабільну) інфляцію, зумовлює зниження реальних доходів населення та попиту на інвестиційний імпорт. В економіці з «дешевою» грошовою одиницею підвищена інвестиційна привабливість сировинного сектора спричиняє «витіснення» ресурсів з технологічних галузей. Не випадково, урядовий експеримент із створення пільгових умов для розвитку металопродукції не позначився підвищенням її конкурентоспроможності, а лише посилив залежність української економіки від сировинного сектора. Використання урядових видатків для формування структурних пріоритетів містить загрозу посилення структурних деформацій. Оскільки державна політика підпорядкована інтересам впливових експортерів сировини, неважко уявити «витіснення» технологічного сектора за допомогою адміністративної переорієнтації видатків бюджету, яке посилюється під час збільшення дефіциту бюджету.

За допомогою методу векторної авторегресії (англ. vector-error correction – VEC) з двома лагами нами розглянуто основні взаємозв'язки між обсягами експорту металопродукції (сировинна компонента), експортом-імпорту продукції машинобудування (технологічна компонента) та промисловим виробництвом в Україні. Для подальшої емпіричної верифікації нами використано такі показники: Ex_tech_t – технологічний експорт (XVI-XVIII групи митної статистики) (млн. дол. США), де Ex_met_t – експорт металопродукції (XV група митної статистики) (млн. дол. США); Im_tech_t – технологічний імпорт (млн. дол. США); $Indukrsa_t$ – промислове виробництво в Україні (індекс, 1994 = 100). Для врахування кризових явищ додатково включено фіктивну змінну $Crisis_t$ із значенням «1» для 1998:Q1 – 2001:Q1 та 2008:Q4 – 2009:Q4. Нами використано квартальні показники з 1998 р. по 2012 р., які очищено від сезонності за допомогою методу Census X-12.

Характер коінтеграційного зв'язку між показниками п'яти груп ідентифікувався за допомогою тесту Джохансена. Оскільки між залежними змінними виявлено коінтеграцію, для дослідження використано модель VEC.

У рисунках 2-4 для кожної залежної змінної подано імпульсні функції, що

характеризують залежність від інших залежних змінних (ліворуч), а також декомпозицію залишків, що характеризує вагу кожного чинника у змінах залежної змінної (праворуч). Як незалежну змінну, додатково додану змінну фіктивну змінну $Crisis_t$.

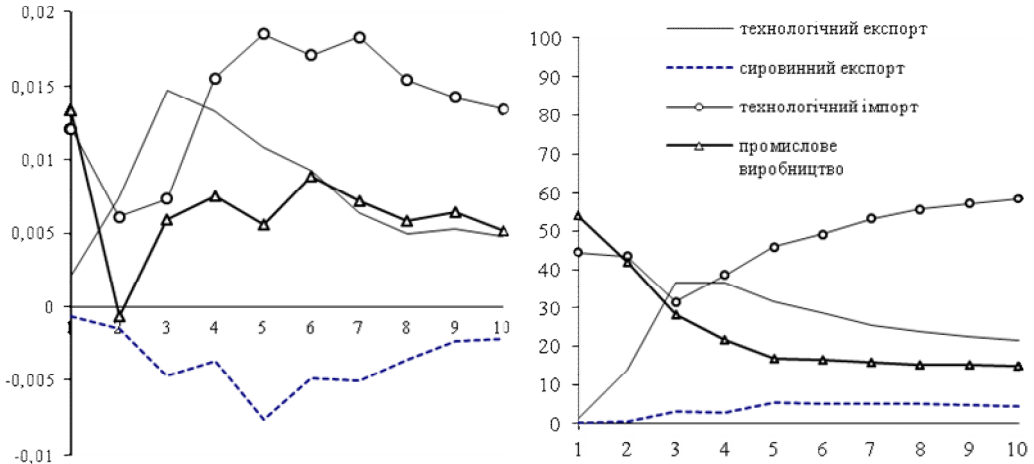

Рис. 2. Чинники промислового виробництва в Україні (оцінки VEC)*

*Розраховано за [7]

Сприятливий вплив технологічного експорту посилюється упродовж року і зберігається упродовж наступних півтора року (це означає, що вплив є довготривалим) (рис. 2). Технологічний експорт визначає до 40% динаміки промислового виробництва (протягом року вплив знижується до 25%). Навпаки, збільшення сировинного експорту погіршує динаміку економічного зростання. Таким чином, за рахунок збільшення частки технологічного експорту з 15% до 30% можна отримати зростання промислового виробництва на 27,0%. Вплив сировинного експорту – негативний, а у декомпозиції залишків його частка сягає 5%.

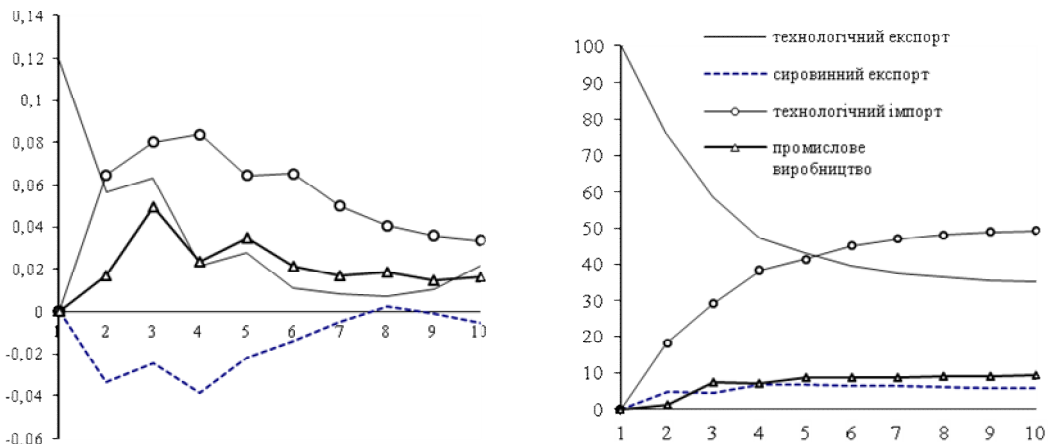

Рис. 3. Чинники технологічного експорту (оцінки VEC)*

*Розраховано за [7]

Так само сприятливим є вплив технологічного імпорту (рис. 3), що засвідчує недоцільність його обмеження (наприклад, внаслідок девальвації гривні або істотного зменшення надходжень від експорту сировини). Різде обмеження цінових переваг сировинного експорту, що використовувався для фінансування технологічного імпорту, може викликати «ціновий спазм». Зростання сировинного експорту обмежує можливості технологічного сектора.

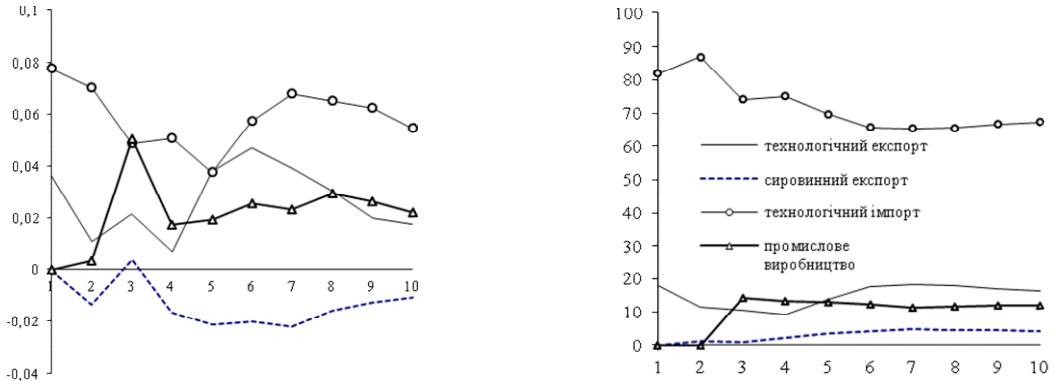

Рис. 4. Чинники технологічного імпорту (оцінки VEC)*

*Розраховано за [7]

На зростання технологічного імпорту позитивно впливає промислове виробництво і технологічний експорт (рис. 4). Міжнародна конкурентоспроможність сировинних галузей в Україні в основному базується на цінових факторах і не вимагає висококваліфікованої робочої сили. Крім того, надмірний протекціонізм щодо металургійної галузі лише поглиблює існуючі диспропорції розвитку між сировинними та технологічними галузями в Україні.

Отже, у роботі доведено, що товарні групи експорту із низькою доданою вартістю обмежують можливості економічного зростання у довгостроковій перспективі. Одночасно простежується залежність технологічного експорту від імпорту продукції машинобудування. Виявлено позитивний вплив стимулювання технологічного експорту на промислове виробництво. Отримані результати підтверджують наші попередні дослідження щодо асиметричного впливу на економічне зростання технологічного (машинобудування) і сировинного (металургія) секторів. Реалізацію заходів щодо закріплення української технологічної продукції на світовому ринку потрібно провести у межах двох етапів, тривалість яких залежатиме від стану розвитку та можливостей власне інноваційної та промислової інфраструктур. Перший етап – оперативний – просування продукції традиційної для України (сільське господарство, харчова та переробна промисловість, легка промисловість, а також підприємства військово-промислового комплексу). Другий етап – вихід на ринки наукомістких високотехнологічних товарів. Паралельно повинні розроблятися ефективні маркетингові програми просування товарів, системи інформаційної, юридичної підтримки експортерів. Напрями продовження даного дослідження вбачаються у визначенні впливу структури зовнішньої торгівлі на показники соціально-

економічного розвитку в Україні.

Список використаних джерел:

1. Cimoli M. Structural Change, Technology, and Economic Growth / M. Cimoli, W. Pereira, G. Porcile, F. Scatolin. – 2008. – Research Paper No. 2008/105. – 23 p.
2. Matthee M. Export Diversity and Regional Growth / M. Matthee, W. Naudй // Research paper / UNU-WIDER, No. 2007.11. – 2007. – 22 p.
3. Montobbio F. The impact of technology and structural change on export performance in nine developing countries / F. Montobbio, F. Rampa // World Development. – 2005. – №. 33 (4). – 527-547.
4. Naudй W. Export Diversification and Specialization in South Africa / W. Naudй, R. Rossouw. – 2008. – Research Paper No. 2008/93. – 34 p.
5. Razmi A. Developing Country Exports of Manufactures: Moving Up the Ladder to Escape the Fallacy of Composition? / A. Razmi, R. Blecker // Working Papers, American University, Department of Economics. – 2006. – No 6. – 46 p.
6. Xu B. The sophistication of exports: Is China special? / B. Xu // China Economic Review. – 2010. – № 21. – P. 482-493.
7. Держкомстат України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
8. Кисельова О.М. Структурні особливості зовнішньоекономічної діяльності України / О.М. Кисельова // Економіка і прогнозування. – 2012. – №4. – С.93-101.
9. Кіндзерський Ю.В. Деструктиви промислової політики в Україні та можливості їх подолання / Ю.В. Кіндзерський // Економіка України. – 2012. – №12. – С.4-16.
10. Федулова Л.І. Тенденції розвитку інноваційної політики та її вплив на економічне зростання / Л.І. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2011. – №2. – С. 63-81.
11. Черкас Н.І. Структурно-секторальна модель експорту: об'єктивні чинники економічного зростання України / Н.І. Черкас // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 1(127) . – С. 111-119.
12. Шевчук В.О. Платіжний баланс, економічне зростання і стабілізаційна політика / В.О. Шевчук. Львів: Кальварія, 2008. –734 с.